№ 289 ՈՒՐԲԱԹ 27 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ

1913

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ 27 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ № 289

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցեն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ԽՄԲԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամէն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1914 Թ. ՀԱՄԱՐ

43-ՐԴ ՏԱՐԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է

12 և 11 ամիսը	10 ամիսը	9 ամիսը	8 ամիսը	7 և 6 ամիսը	5 ամիսը	4 ամիսը	3 ամիսը	2 ամիսը
10 րուբ.	9 րուբ.	8 րուբ.	7 րուբ.	6 րուբ.	5 րուբ.	4 րուբ.	3 րուբ.	2 րուբ.

Դեկտեմբերի 1-ից մինչեւ յունվարի 1-ը 85 կոպ.

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ առաջին երեսի վրա տողատեղին (պետիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կ.։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով։

Պ Ր Է Մ Ի Ա Ն Ե Ր

«Մշակի» ՏԱՐԵԿԱՆ այն բաժանորդները, որոնք 1914 թ. համար (սկսած յունվարի 1-ից 1914 թ.) ՄԻԱՆՈՒԱԳ կամ ՄԱՍ-ՄԱՍ վճարած կլինեն 10 րուբլի բաժանորդավճարը, կը ստանան ՁՐԻԱԲԱՐ հետեւեալ գրքերից ՄԷԿՆ ՈՒ ՄԷԿԸ.

1) Գր. Արծրունու աշխատութիւնները 1865—1871 թ.

Այդ գրքի մէջ զետեղված են Գր. Արծրունու այն խոշոր ու մանր յօդուածները, որոնք լոյս են տեսել մինչեւ «Մշակ» լրագրի հրատարակութիւնը։ Գիրքը բաղկացած է 408 էջից։

2) Վրժիկի (Ա. Բալաեանի) Մանրանկարները, I և II հատոր։

«Մանրանկարները» ամփոփում են իրանց մէջ հայկական հասարակական կեանքի և նրա արտայայտութիւնների նկարագրութիւններ։ Գիրքը բաղկացած է 520+472 էջից։

Մինչև ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 25-ը բաժանորդագրվածները կը ստանան ԵՐԿՐՈՐԴ գիրքը, իսկ նրանից յետոյ բաժանորդագրվողները—ԱՌԱՋԻՆ գիրքը։

Արտասահմանեան բաժանորդները պէտք է ուղարկեն գրքերի ճանապարհածախսը, որի քանակը կը յայտարարվի իր ժամանակին։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԳՐԱԿԱՆ-ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՍԱԼՕՆ

Այսօր, ուրբաթ, Գրական-Գեղարվեստական Սալօնի հերթական jour fixe-ը նուիրվում է ռուս մատենագիր Կորոլենկոյին, նրա ծննդեան 60-ամեակի առիթով։

Այսու հրաւիրվում են արուեստագէտները, գեղագէտները, գրականագէտներն իրանց ընտանիքներով և «ՏԱՐԱԶԻ» բաժանորդները։

Ոչ ոքի առանձին հրաւէր չէ ուղարկվում ◆—◆ Սկիզբը երեկ. ժամը 9-ին։

Երաժշտական բաժին և զրոյց ռուս նորագոյն գրողների և գրականութեան շուրջ։

Հետեւեալ ուրբաթ Սալօնի երեկոյթը յատկացվելու է Ա. Ալավեանի արձանի և Բագուի Կուլտուրական Միութեան աջակցելու մասին։ Այս երեկոյ կընտրվի Թիֆլիսի կըրթական և կուլտուրական-բարեգործական ընկերութիւնների կողմից մի ենթամասնաժողով աջակցելու Բագուի Կուլտուրական Միութեան Ա. Աբովեանի արձանը փութով կանգնեցնելու համար։ 31. 1—1

Բեռլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
Վերադառնալով արտասահմանից վերսկսեց ներքին հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԷՎՄՈՏՕՐԱԿՍՈՎ։ Թոքերի և սրտի քննութիւնը լուսաւորված ՌԵՆՏԳԵՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹ-ՆԵՐՈՎ։ Ամեն օր՝ 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. ԿԻՐԱԿՈՐԵՆՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՁՐԻ։ Бебутовская 23. тел. 7—92.
(ա.օ.) աա. 977 100—46

Բ Ժ Ի Շ Կ
Մ. Կ. ՄԱՐՈՒՔԵԱՆ
ՄԱՍՆԱԳԷՏ
Սիֆիլիս, վեներական եւ կաշուի հիւանդութիւնների։
Սրսկումն «606»-ի և «914»-ի։
Ընդունելութիւն (առ. ժ. 1—2 (եր. ժ. 5—8
Լիզաւէտինսկայա փ. № 39. տ. Զաքէթեանի։
(չ.ու.կ.) աա. 901. 100—23

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

«Н. Вр.»-ում Մէնշիկովը գրում է. «Վերցնելով Թիւրքաց զօրքը իր հովանաւորութեան ներքոյ, Գերմանիան պատրաստելու է այն ընդդէմ Ռուսաստանի։ Սակայն, կայ յոյս, որ գերմանացիներին չի աջողվի վերածնել Թիւրքաց զօրքը։ Առհասարակ գերմանական ոգին արտասահմանում կորցնում է իր վաղեմի յատկութիւնները։ Դրա օրինակ կարող է ծառայել այն հանգամանքը, որ մեր զօրքի մէջ էլ կան բազմաթիւ գերմանացիներ, բայց և այնպէս մենք փայլուն կերպով պարտութիւն կրեցինք ռուս-ճապօնական պատերազմում։ Աւելի կարևորը Թիւրքաց նաւատորմի սպառնալիքն է, որ վերակազմվելու է Անգլիայի ձեռքի տակ»։

—

Առաջ քան յայտնելը Էնվէր-բէյին, որ նա ազգի ցանկութեամբ նշանակվել է զինուորական մինիստր, սուլթանը գրկեց նրան՝ իր փեսային և ապա յայտնեց, որ Էնվէր-բէյը ստացել է փաշայի աստիճան։

—

Գերմանական մամուլը Էնվէր-բէյին զինուորական մինիստր նշանակելու մէջ տեսնում է ռուսաց դիպլօմատիայի պարտութիւն գերմանական միսիայի հարցում, որովհետև Էնվէր-բէյը անցել է գերմանական շկօլա։

—

Լուրերի համաձայն, Թիւրքաց կաբինետի մէջ մնալու է հայազգի Նալբանդը (?) հասարակական աշխատանքների մինիստրի պաշտօնով։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Земщина»-ն գրում է. «Մեր ստացած տեղեկութիւնների համաձայն, Գահաժառանգ Արքայազնի առողջական դրութեան մէջ այնպիսի բարելաւումն է եղել, որ Նորին Կայսերական Բարձրութիւնը բոլորովին ազատ ման է գալիս և մասնակցում է շարժական խաղերին»։

—

Իլիօդոր աբեղան գտնվեց Ցարիցինից 15 վերստ հեռաւորութեան վրա մի գիւղում։ Նրան մատնեց ծառան, գրաւվելով 1000 րուբլի պարգևից։ Այդ գիւղն են ուղարկված մեծ թըւով պահակներ՝ Իլիօդորի վրա հսկելու համար։ Անմիջապէս ծածկագիր հեռագիրներ ուղարկվեցին Պետերբուրգ։

—

«Веч. Вр.»-ի ասելով, Իլիօդորն աքսորվելու է Սիբիր։

—

«Нов. Вр.»-ին հեռագրում են Ուրգայից, որ խուտուխտան հրամայեց մօնղօլական դեսպանութեանը անյապաղ վերադառնալ Պետերբուրգից։

—

Պետերբուրգում կալուածատէր Ուշակովը սպանեց իր կնոջը, երբ սա յանդիմանում էր նրան, թէ ինչպէս տանուլ տուեց թղթախաղում 25,000 րուբլի։

—

Ալբանիայում Իզզէտ-փաշան կանգնել է գլուխ ալբանական նոր շարժման և առաջադրել է իր թեկնածութիւնը գահի համար։ Պատրաստի կայ մեծ քանակութեամբ զէնք։ Այդ տեղեկութիւնների առիթով պրինց Վիդը յետաձգել է Դուրացցօ մեկնելը։

—

Գերմանական գահաժառանգը հեռագրով համակրանք յայտնեց զինուորական դատարանից դատապարտված Ցաբէրնի դէպքերի հերոս պօրուչիկ Ֆօրստէրնին. Կայսրը իր մօտ կանչեց պրինցին Դանցիգից։ Լուրերի համաձայն, կայսրի և պրինցի միջև տեղի է ունեցել խիստ խօսակցութիւն։

—

Ցունաստանը ձեռք բերեց երկու դրէդնօուտ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

Վիեննայում ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, Հայաստանի բարենորոգումների հարցը գտնվում է վերջնական լուծման նախօրեակին։ Ռուսաց դեսպան Գիրսի և մեծ վէզիրի միջև կայացել է լիակատար համաձայնութիւն։

—

Կ. Պօլսից հեռագրում են, որ Բ. Դուռը պատասխանելու է երկուշաբթի օրը այն հարցին, որ ուղղված է նրան հայկական բարենորոգումների հարցի առիթով։ Բարենորոգումների վերջնական նախագիծը մտադրութիւն կայ հրատարակել սուլթանի իրադէի հետ միաժամանակ, որով նշանակվելու են գեներալ-տեսուչներ։

—

Բեռլինից հեռագրում են, որ հայկական բարենորոգումների վերաբերմամբ ռուս-թիւրքական համաձայնութեան պայմանների մշակութիւնը աւարտվել է։

ՌԷՖՕՐՄՆԵՐԻ ԾՐԱԳՐԻ ԱՌԻԹՈՎ

Հայկական բարենորոգումների ծրագիրը վերջնական ձևով նախատեսում է, որ հայկական երկու նահանգներից իւրաքանչիւրի գլուխ դրվելու է մի գեներալ տեսուչ, որին նշանակում է Բ. Դուռը օտար պետութիւններից, և մի եւրոպացի խորհրդատու, որին նշանակում է Բ. Դուռը մեծ պետութիւնների համաձայնութեամբ։

Նախագծված էր, որ տեսչի և խորհրդատուի միջև ծագող տարաձայնութիւնները պէտք է քննվէին Կ. Պօլսում դեսպանաժողովի մէջ, բայց բաց մնաց այն հարցը՝ թէ ինչպէ՞ս է լինելու յետոյ, երբ տարաձայնութիւններ ծագեն նաև դեսպանաժողովի մէջ։

Այդ դժուարին դրութիւնը լուծելու համար, Ռուսաստանը հանդէս եկաւ նոր առաջարկութեամբ, որ կայանում էր նրանում, որպէսզի եւրոպացի խորհրդատուի կարծիքը ունենայ վճռական նշանակութիւն և պարտադիր դառնայ զուտ-մեքենական, եթէ խորհրդատուն և տեսուչը չը յանգեն միրաժամանակ համաձայնութեան մի ամսվայ ընթացքում։

Որովհետև Ռուսաստանի այդ առաջարկութիւնը թեքվում էր իր վախճանակէտում այն բանին, որպէսզի վճռական ձայնը տայ եւրոպացի խորհրդատուներին, Թիւրքաց մինիստրների խորհրդում հարց յարուցվեց՝ չը փոխե՞լ արդեօք նախագիծը այնպէս, որպէսզի, եւրոպացի խորհրդատուների և Թիւրք գեներալ-տեսուչների փոխարէն, նշանակվեն ուղղակի եւրոպացի գեն.-տեսուչներ։ Նախագծի այդօրինակ ձևափոխութիւնը, որի նպատակն է լինելու վերացնել տարաձայնութիւնները խորհրդատուի և տեսչի միջև, Թիւրքաց մինիստրների խորհրդում ձեռք բերեց մի շարք կողմնակիցներ, ըստ որում շատ հաւանական է, որ վերջ ի վերջոյ նա ընդունվի։

Եթէ նախագծի վերջին խմբագրութիւնը իրականանայ, այն ժամանակ տեսուչներ նշանակվելու են որևէ երկրորդական տէրութեան հպատակներից ըստ համաձայնութեան Ռուսաստանի, Գերմանիայի և Թիւրքիայի։

ՆՈՒՊԱՐ ՓԱՇԱՅԻ ՀԱՅԵԱՑՔՆԵՐԸ

Թիւրքական «Իկդամ» թերթը սապէս կամփոփէ Պօղոս փաշա Նուպարի կողմէ թղթակցի մը եղած յայտարարութիւնը.

ա) Բարենորոգումները գործադրելու համար անպատճառ ընդունիլ հակակշռի (կօնտրօլ) դրութիւնը։

բ) Այս պայմանն օսմ. կառավարութեան ընդունիլ տալու համար մեծ տէրութեանց կողմէ հաւաքաբար ճնշում ի գործ դնել։

գ) Ռուսիոյ կողմէ զինուորական միջամտութիւն մը չընդունիլ։

դ) Հայերը կուզեն որ օսմ. տէրութեան ամբողջութիւնը պահպանուի և իրենք ալ իբրև օսմ. հայրենակից ապրին։

ե) Արեւելեան նահանգաց մէջ եթէ ազատ վարչութիւն մը չհաստատուի, Ռուսիոյ միջամտութիւնը հաւանական է։

զ) Փոխառութեան ընդունիլը բարենորոգմանց ծրագրին գործադրութենէն կախում ունենայ։

է) Մեծ փոխառութիւնը հրապարակ չելած, մեծ տէրութիւնները համոզեն օսմ. կառավարութիւնը։ («Բիւզ.»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Կ. Հ. Բ. ԸՆԿ. ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ

Չորեքշաբթի, դեկտ. 25-ին, կայացաւ Կ. Հ. Բ. Ընկ. ընդհ. ժողովը բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանի նախագահութեամբ։

Ջրագրական առարկաներն էին. 1) Գրապահեստ բանալու հարցը։ 2) Կենտրօնի և ճիւղերի 1914 թ. նախահաշիւների քննութիւնն ու հաստատումը։ 3) Ուսուցչ. ֆօնդի հրահանգի մի քանի կէտերի պարզաբանութեան մասին։ 4) Ընթացիկ հարցեր։

Անցեալ ընդհ. ժողովի արձանագրութեան ընթերցումից յետոյ՝ կարդացվում է խորհրդի ներկայացրած մանրամասն զեկուցումը Ընկերութեան կից մի գրապահեստ բանալու մասին։

Զեկուցման մէջ ասված էր, որ այդ գրապահեստը ծառայելու է ընդհանրապէս հայկական դպրոցական կարիքների համար և նրանից ստացված զուտ արդիւնքը յատկացվելու է յօգուտ դպրոցակա-ուսուցչական ֆօնդի։

Ընդհանուր ժողովը մեծ համակրանքով վերաբերվեց գրապահեստի հարցին և ընդունելով խորհրդի զեկուցումը իրաւունք տուեց բանալ մի այդպիսի պահեստ։

Վ. Տօտօմեանը, որ նոյնպէս ներկայ էր այդ ընդհանուր ժողովին, մանրամասն բացատրեց այդ գրապահեստի նշանակութեան մասին և արտասահմանում ու Ռուսաստանում գտնված այդպիսի պահեստների մի քանի օրինակներ առաջ բերեց ու ցոյց տուեց, թէ այդ ուղղութեան պահեստները ինչպիսի մեծ դեր են կատարում կեանքում։

Այնուհետև խորհրդի քարտուղար Ց. Շահնազարեանը կարդում է նախ կենտրօնի և ապա ճիւղերի 1914 թ. նախահաշիւները։

Կենտրօնի նախահաշւով մուտք սպասվում է 64,275, ր. 23 կ., նոյնքան և ելք։

1913 թ-ի նախահաշւի հետ համեմատած 1914 թ. նախահաշւի մուտքը 15,345 ր. 30 կ. աւելի է։ Այդ յաւելեալ գումարը 1914 թ-ի նախահաշւի մէջ արտայայտվում է դպրոցական գումարներում։

Ինչպէս յայտնի է, Պետերբուրգի Եկեղեցական Խորհուրդը ամէն տարի 4000 րուբլի նպաստ էր տալիս Կ. Հ. Բ. Ընկերութեանը իր հերթին նպաստելու գաւառական ծխական չքաւոր հայ դպրոցներին։ Բայց անցեալ տարի Եկեղեցական Խորհուրդը մերժեց այլ ևս նպաստ տալ դպրոցների համար, որի պատճառով Ընկերութեան խորհրդին դրեց մի շատ անելանելի դրութեան մէջ, որովհետև դպրոցները բացված էին, նպաստներ տալու մասին արդէն յայտնված էր հոգաբարձութիւններին, իսկ խորհուրդը իր տրամադրութեան տակ ազատ գումարներ չունէր այդ դպրոցներին փակման վըտանգից ազատելու։

Ահա այդ բացը ծածկելու համար խորհուրդը այս տարի մի ժողով է գումարում, որին նախագահում է Թիֆլիսի թեմի առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսը։ Այդ ժողովում բացատրվում է, որ մեր դպրոցներից մի քանիսը փակման վտանգին են ենթարկված, եթէ որևէ տեղից նիւթական աջակցութիւն չը լինի։

Ժողովականները որոշում են առ այժմ 5 տարի ժամանակով ապահովել դպրոցները, իւրաքանչիւր դպրոցին 300 ր. նպաստ տալով։

Եւ հէնց ներկայ եղողները որոշում են 1913/14 ուսումն. տարվանից 5 տարով հետեւեալ նուէրները տալ։

Ալէքսանդր Ղորղանեան 1000 ր., Ալէքս. Մելիք-Ազարեան 900 ր., Միքայէլ Արամեան 900 ր., Դաւիթ Աւան-Իւզբաշեան 900 ր., Տիգրան Էնֆիաճեան 600 ր., Մկրտիչ Քալանթարեան 600 ր., Յովհաննէս Մանթաշեան 600 ր., տիկին Եղիսաբէթ Միրզոյեան 600 ր., Արշակ Միլեան 600 ր., Մարկոս Դօլուխանեան 300 ր., առևտրական տուն Սէյլանեան եղբայրներ 300 ր., առևտր. տուն Խալաթեան եղբայրներ 300 ր., Մինաս Սուլխանեան 300 ր., Կոստանդին Ալիխանեան 300 ր., Յովհաննէս Շահինեան 300 ր., Արտաշէս Էնֆիաճեան 300 ր., Խօսրով Արզումանեան 300 ր., եղբ. Բօզարջեաններ 300 ր., տիկին Մարգարիտ Փրիդոնեան 300 ր.։ Ընդամենը 9700 ր.։

Ընդհանուր ժողովը լսելով այդ նուիրատւութեանց մասին՝ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր նուիրատուներին և խորհրդին՝ իր եռանդուն գործունէութեան համար։

Նախահաշւում նշանակված էր նուէր Ներսէս Աբէլեանից 200 ր. դպրոցական գրադարաններ բանալու համար, և նա խոստացել է այդ գումարը իւրաքանչիւր տարի նոյն նպատակի համար ի յիշատակ իր հանգուցեալ դստեր՝ Անահիտի։

Խորհրդի նախագահ Ս. Յարութիւնեանը զեկուցեց, որ Կոստանդին Ալիխանեանը մի հազար րուբլի է նուիրել Ընկերութեան ընդհանուր կարիքների համար։ Ընդհանուր ժողովը թէ Ն. Աբէլեանին և թէ Կ. Ալիխանեանին յայտնեց իր խորին շնորհակալութիւնը այդ նուիրատուութեանց համար։

Նախահաշւով դպրոցների համար յատկացված է 27,461 ր. 14 կ., Խուլ-համրերի ուսումնարանի համար 6800 ր., գր.-ընթերցարանի համար 3364 ր., ճաշարանի՝ 5000 ր. և այլն։

Ընդհանուր ժողովը կենտրօնի 1914 թ-ի նախահաշիւը հաստատեց առանց փոփոխութեան և անցաւ հետեւեալ ճիւղերի նախահաշիւներին.

1) Բաթումի ճիւղ 3950 ր., 2) Եկատերինօդարի ճիւղ 2700 ր., 3) Ջխարի ճիւղ 510 ր., 4) Բլուր գիւղի ճիւղ 97 ր., 5) Նուխու ճիւղ 1050 ր., 6) Վաղարշապատի ճիւղ 585 ր., 7) Երևանի ճիւղ 5350 ր., 8) Բեշիշքեանդի ճիւղ 60 ր., 9) Դիլիջանի ճիւղ 660 ր., 10) Արասթումանի ճիւղ 409 ր. 38 կ., 11) Իգդիրի ճիւղ 543 ր., 12) Ղափանի ճիւղ 900 ր. 20 կ., 13) Ղուբայի ճիւղ 354 ր. 36 կ., 14) Բաշ գիւղի ճիւղ 122 ր. 14 կ., 15) Վլադիկավկազի ճիւղ 2790 ր., 16) Սուրամի ճիւղ 170 ր., 17) Աղստաֆայի ճիւղ 165 ր., 18) Ախալցխայի ճիւղ 821 ր., 19) Քարվանսարայի ճիւղ 140 ր., 20) Օլթիի ճիւղ 131 ր., 21) Վերին-Ագուլիսի ճիւղ 2583 ր. 50 կ., 22) Ախալքալաքի ճիւղ 3200 ր. 50 կ., 23) Շամշադինի ճիւղ 135 ր., 24) Հադրութի ճիւղ 160 ր., 25) Պեատիգորսկի ճիւղ 735 ր., 26) Գորու ճիւղ 436 ր. 47 կ., 27) Ծարսկիէ-Կոլոդցիի ճիւղ 120 ր., 28) Ալէքսանդրոպոլի ճիւղ 1928 ր., 29) Թէլաւի ճիւղ 692 ր., 30) Շուշու ճիւղ 2000 րուբ.։ Ընդամենը 33,498 ր. 05 կ.։

Ընդհանուր ժողովը հաստատեց այդ 30 ճիւղերից ստացված նախահաշիւները. միւս ճիւղերը չէին կարողացել ժամանակին ուղարկել նախահաշիւները։

Այսպիսով կենտրօնի նախահաշւով մուտք սպասվում է 64,275 ր. 23 կ., 30 ճիւղերից՝ որոնցից հաշիւ ստացված է՝ 33,498 ր. 05 կ., 33 ճիւղերից՝ որոնցից հաշիւ չէ ստացված՝ 40,000 ր.։ Ընկերութեան 1914 թ-ի ընդհ. մուտքը 137,773 ր. 28 կ.։

Այնուհետև խորհուրդը հարց տուեց ընդհանուր ժողովին, թէ արդեօք ուսուցչական ֆօնդից կարող են օգտվել նաև այն ուսուցիչները, որոնք ֆօնդը կազմվելուց առաջ են պաշտօնավարել։

Ընդհանուր ժողովը բացատրեց, որ ուսուցչական ֆօնդից նպաստ կարող են ստա-

նալ միայն այն ուսուցիչները, որոնք նրա հիմնման օրից պաշտօնավարելիս են եղել մեր դպրոցներում: Փարեմուզ

ՋՐԻ՞ ԹԷ ԷԺԱՆԱԳԻՆ

Ինչպէս գիտենք, Թիֆլիսի ազգաբնակութեան չքաւոր դասակարգի համար քաղաքի զանազան թաղամասերում գոյութիւն ունեն քաղաքային հիւանդանոցներ, ուր երբեւէկ հիւանդները ձրիաբար ստանում են թէ դեղեր և թէ բժշկական օգնութիւն:

Սրանից մի տարի առաջ սակայն հիւանդանոցի դեղատներից ստացւող դեղերի համար սահմանվեց մի փոքրիկ տուրք՝ 5-ական կոպէկ իւրաքանչիւր կտոր կամ սրուակ դեղի համար:

Այս տարի էլ սահմանվել է մի ուրիշ տուրք. իւրաքանչիւր հիւանդից, որ գրվում է առաջին անգամ, պահանջվում է 10 կ. մուտքի վճար: Եւ այսպիսով՝ այն հիւանդանոցը, որ մի ժամանակ կոչվում էր «Безплатная городская лечебница», ինձ թւում է, որ այժմ չի կարող կոչվել «безплатная», որովհետև չէ որ այնտեղ այսպէս թէ այնպէս վճար գոյութիւն ունի:

Ճշմարիտն ասած, եթէ ես հաստատ գիտենայի, որ այդ երկու տուրքերին այլ ևս մի երրորդն էլ չի աւելանայ, բոլորովին էլ ձայն չէի հանի, բայց վախենում եմ, որ եղած աջող փորձերից խրախուսվելով էլ աւելի նոր տուրքեր աւելանան, և այդպէս շարունակ…

Իսկ ներկայ դէպքում անվիճելի ճշմարտութիւն է և փաստ, որ գոնէ քաղաքային կենտրոնական (Վանքի թաղում) հիւանդանոցը, որ մի ժամանակ բոլորովին ձրի էր, այժմս ոչ թէ ձրի, այլ էժանագին է:

Ուրեմն եթէ մի աղքատ հիւանդ առաջին անգամ մանի հիւանդանոց և ստանայ 5 կոպէկի լուծողական և մի այդքան էլ վալերիանի կաթիլներ, պէտք է կամ 20 կ. վճարէ կամ հրաժարվի հիւանդանոց մանելուց:

Դէ հիմա դուք ասացէք, ընթերցող, սա ձրի է թէ էժանագին…

Ինչ էլ որ է, միայն տայ Աստուած, որ դրանից աւելի չը թանգանայ այլ ևս…

Բ. Մկրտումեան

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂ. ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ ՊԵՏ. ԽՈՐՀՐԴՈՒՄ ԵՒ ԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

II

Պետական Խորհրդի մերժումը մեծ տպաւորութիւն գործեց ոչ միայն Ռուսաստանում, այլ և արտասահմանում: Ռուս առաջադէմ մամուլը միաբերան յարձակվում է Պետական Խորհրդի քաղաքական կարճատեսութեան վրա և յոյս է յայտնում, որ վերջ ի վերջոյ պրեմիէրը կը ստիպէ մերժված կէտը, Պետական Դումայի և կառավարութեան ցանկութեան համաձայն, փոփոխութեան ենթարկել համաձայնութեան յանձնաժողովում, որտեղ գտնվում է այժմ օրինագիծը:

Լեհական մամուլը գտնում է, թէ փոփոխութեան ենթարկված օրինագիծը վիրաւորում է լեհերի ազգային զգացմունքը և որ նա քանդում է ռուս-լեհական յարաբերութիւնները վերականգնելու իլլիւզիան:

«Rurser Polski»-ն ասում է. «Մենք կը թողնենք կուսակցական գժտութիւնները և կը յիշենք, որ մենք լեհեր ենք և մեզ արգելված է մեր հայրենիքում խօսել մայրենի լեզուով»: Մամուլը անկարելի է համարում օրինագծի ընդունելը լեհերի կողմից՝ առանց լեհերէնի գործածութեան թոյլտուութեան»:

«Рус. Сл.»-ի թղթակցին գերմանական ռէյխստագի լեհ պատգամաւորներից մէկը յայտնել է. «Պետական Խորհուրդը ոչնչացրեց Դումայի և կառավարութեան խելօք նախաձեռնութիւնը, որը ուղղված էր դէպի ռուս-լեհական վէճի հանդարտեցնելը»:

Ընդհակառակը, հակատիստները, խիստ բաւական են. «Իմ համախոհների կողմից ողջունում եմ,—ասել է նրանց լիդերներից մէկը,—Պետական Խորհուրդը, որը մերժեց ինքնավարութիւնների մէջ լեհերէն մտցնելու առաջարկը… Ի զուր ռուս կառավարութիւնը ընդառաջ է գնում լեհերի ձգտումներին»:

Ազատամիտների լիդերը գտնում է, թէ «Պետական Խորհուրդը կատարեց աններելի սխալ՝ կտրելով երկրի և կառավարութեան ճանապարհը մօտենալու լեհերի հետ… Ռուսաստանում կենտրոնական կառավարական սիստեմը անկարելի է»:

Աւստրիական պարլամենտական շրջաններում նոյնպէս խիստ յուսահատված են Խորհրդի որոշումից, սակայն նրանք հաւատում են, որ այժմ Լեհաստանի համար սկսվում է նոր դարաշրջան, որովհետև Դուման և կառավարութիւնը գնում են ձեռք ձեռքի տուած. պրեմիէր Կոկօվցէվին, նրանց կարծիքով, կաջողվի անցկացնել օրինագծի վիրաւորական կէտը լեհերին ցանկալի տեսքով, աջակողմեան պատգամաւորների վրա ազդելուց յետոյ: Պարլամենտի չեխ անդամներից մէկը յայտնել է նոյն թերթի թղթակցին. «Առաջին քայլը Ռուսաստանի կողմից դէպի լեհերը, անկասկած, կը ստիպէր աւստրիական կառավարութեանը փոխել իր վերաբերմունքը դէպի սլաւոնները. Գերմանիայում նոյնպէս կը փոխվէր վերաբերմունքը դէպի գալատիզմը: Այս քայլը կը լինէր բարոյական ճնշում Աւստրիայի և Գերմանիայի համար: Աւստրիական սլաւոնները համոզված են, որ Ռուսաստանի դրութիւնը արտաքին քաղաքականութեան մէջ կամրանար, եթէ Ռուսաստանը անէր առաջին քայլը լեհական թագաւորութեան մէջ ազգային հարցը վճռելու հարցում»:

Կրամարժը և Կլոֆաչը, յայտնի չեխ պատգամաւորներ նոյնպէս գտնում են, որ Պետական Խորհուրդը խիստ հարուած տուեց սլաւոնական գործին իր որոշմամբ:

Ֆրանսիական մամուլը ընդգծում է, որ այս խնդրի մէջ մեծ դեր են խաղացել ֆրանսիական պետական գործիչները: Երկու դաշնակից երկրների պետական գործիչների մտքերի փոխանակութիւնը պարզեց, որ նրանց արտաքին քաղաքականութիւնն աւելի համարձակ դառնալու համար անհրաժեշտ է Ֆրանսիայում՝ 3-ամեայ զինւորական ծառայութեան վերականգնումը, իսկ Ռուսաստանում՝ ռուս-լեհական հաշտեցումը. այդ ուղղութեամբ էլ կատարվել է այդ քայլը:

Կլեմանսօն յայտնել է. «Նուիրած լինելով բաւական աշխատանք ազգերի իրաւունքների պաշտպանութեան, ես կարող եմ միայն ողջունել լեհերին իրանց լեզուով օգտվելու թոյլտուութեան նախաձեռնութիւնը»:

Սենատոր դ'Էստուրնէլ Կոնստանը շեշտում է, թէ ֆրանսիացիները դեռ Նապոլէոն I-ից սկսած ջերմ համակրանքով են վերաբերվում դէպի լեհերը. այս պատճառով իւրաքանչիւր մի քայլ ուղղված դէպի հարուստ և կուլտուրական ազգի ճնշված և ստորացած դրութեան թեթևացնելը՝ կը հանդիպի ֆրանսիական, ինչպէս և ընդհանրապէս եւրօպական հասարակական կարծիքի համակրանքին»:

Պրեսանսէն ասել է. «Առաջադիմութեան բարեկամները միայն կարող են ուրախանալ, եթէ այդ բարի ցանկութիւնը կարելի լինի անցկացնել կեանքի մէջ»:

Այդպէս է եւրօպական հասարակական կարծիքի վերաբերմունքը դէպի լեհական ժողովրդի արդարացի և տարրական պահանջը — օգտվել մայրենի լեզուով իր տնտեսական կարիքները հոգալու համար նշանակված հաստատութիւնների մէջ, ժողովրդի՝ որը չը նայած պատմութեան բոլոր անողոք հարուածներին զարգացրեց իր ինքնուրոյն կուլտուրան մինչև այն աստիճան, որ կարողանում է սլաւոնական ուժեղ ֆորպոստ հանդիսանալ Պօզնանում յոխորտացող գերմանիզմի դէմ: Պետական Խորհուրդը չը համաձայնեց թոյլ տալ օգտվելու այն լեզուով, որով գրել են Միցկևիչը, Սենկևիչը, Ռէյմոնտը և ուրիշ աշխարհահռչակ գրողներ, որը կազմում է լեհ ազգի կրօնը, սրբութիւն սրբոցը… Ամեն մի ազգ սիրում է իր լեզուն և գնահատում նրան, իսկ լեհերը պաշտպանում են իրանց լեզուն. Նրանք պատրաստ են կորցնել ամեն ինչ, միայն պահպանել այն ընդհանուր կապը, որը միացնում է Լեհաստանում սօցիալիստին և նացիօնալիստին, դեմոկրատին և արիստոկրատին: Շնորհիւ Դումայի և կառավարութեան համերաշխ գործունէութեան՝ մեծ կուլտուրական ազգը կը ստանայ իր արդար պահանջի բաւականացումը, այն ազգը, որը դեռ 1364 թւին ունեցել է առաջին համալսարանը, 1530-ից գրական լեզուն, 1141-ից պարլամենտ: Ն. Ե.

Մոսկվա

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Լոյս տեսաւ «Արօր» ամսագրի մի համարը (1913 թ. դեկտեմբերի), որ պարունակում է իր մէջ երկու մեծ յօդուածներ, այն է 1) «Արևելեան-Անատոլիայի տնտեսական հեռանկարները» Ալ. Քալանթարի և «Թիւրքահայ ժողովրդի վիճակագրութիւնը» Հ. Առաքելեանի: Այս համարը տպագրված է հրատարակութեան իրաւունքը պահպանելու համար: Գրքի մէջ տպված յայտարարութիւնից երևում է, որ առաջիկայ 1904 թ. «Արօրը» հրատարակվելու է և շուտով կը յայտարարվի բաժանորդագրութեան բացման մասին:

— Երկուշաբթի, դեկտ. 30-ին, Թիֆլիսի Ժողովարանում կը դասախօսէ Մոսկվայի համալսարանի պրիվատ-դոցենտ Վ. Տոտոմեանը «Կեանքի թանգութեան և նրա դէմ կռուելու» մասին: Ծրագիրը կազմված է այսպէս.—Կեանքի (ապրուստի) այժմեան թանգութիւնը, նրա սկիզբը և վախճանակէտը: Կենսական մթերքների և բնակարանների թանգանալը: Թանգութեան տարբեր բացատրութիւններ: Միջոցները, որոնք արևմտեան քաղ. ինքնավարութիւնները ձեռք են առնում թանգանալու դէմ: Սպառողական ընկերութիւններ և նրանց դերը՝ ինչպէս շուկայի գների կանոնաւորողներ: Շինարարական կօօպերացիան՝ իբրև միջոց կռուելու բնակարանային կարիքի դէմ: Ինքնագործունէութիւնը իբրև թանգութեան գլխաւորագոյն դիմադրողը: Սկիզբն երեկ. ժ. 8½-ին: Հաւատում ենք, որ յիշեալ հրատապ խնդիրները կը գրաւեն ունկնդիրների հոծ բազմութիւն, ի նկատի ունենալով նաև յարգելի դասախօսի իր ընդգծած խնդիրներում միանգամայն կոմպետենտ և հիմնական կերպով լուսաբանող լինելը:

— Էջմիածնից երէկ Թիֆլիս հասաւ Զմիւռնիայի առաջնորդ Մատթէոս եպիսկոպոս Ինճէեանը, որ վերջերս մեկնել էր Մայր-Աթոռ եպիսկոպոսական աստիճան ստանալու: Սրբազանը երէկ երեկոյեան գնացքով ուղևորվեց Բաթում՝ վերադառնալու իր պաշտօնատեղին:

— Պետրովսկում սպանվել է Բագուի յայտնի միլիօնատէր Հուսէյնովը:

— Ռոստովում վախճանվել է «Пр. Край» թերթի աշխատակից Մարտին Րէյզեանը, որ Դոնի տպագրական ու հրատարակչական ակց. ընկերութեան տնօրէնն էր: Իբրև մարդ հանգուցեալը վայելում էր բոլորի յարգանքը:

— Երէկ, ցերեկվայ ժամը 11-ին, կայացաւ Թիֆլիսի Հայ Գիւղատն. և Տնայնագործական Ընկ. անդամների ընդհանուր ժողովը, որի նկարագրութիւնը կը տանք վաղը: Առայժմ այսքանը կասենք, որ չը նայելով «հոռետեսական» խմբի բոլոր պրօվոկացիօնական ջանքերին, որ եկել էր, գլխաւորութեամբ Հ. Մելիքեանի, խանգարել մի լաւ գործ, ընդհանուր ժողովը ձայների բազմութեամբ որոշեց ընդունել վարչութեան առաջարկը, այն է խմբագիր և գիւղատնտես Ալ. Քալանթարի յիշատակը յաւերժացնել մի մեծ ակտով, գնելով մի տուն, տալով նրան «Քալանթարեան» անունը և յատկացնելով եկամուտը «Մշակի» խմբագրութեան և Գիւղատնտ. Ընկերութեան: Հոռետեսական խումբը ձգտում էր տապալել այդ առաջարկը այն պատրուակով, թէ նրանք պատրաստ են յարգել Քալանթարի յիշատակը իբրև գիւղատնտեսի և ոչ իբրև խմբագրի:

— Արտիստական Թատրոնում կայանալու է Պետերբուրգի կոնսերվատորիայի պրոֆ. ջութակահար Յ. Նալբանդեանի համերգը: Մայրաքաղաքի մամուլը շատ լաւ է խօսում Նալբանդեանի համերգի մասին: Օրինակ «Рѣчь» ասում է. «Նալբանդեանի արտիստային տուեալները՝ լիակատար, ուժեղ տոնը, գեղեցիկ, զանազանակերպ տեխնիկան, րելիէֆ ֆրազիրօվկան, նուագելու ամբողջութիւնը, որ միշտ հետաքրքրական է, տեմպերամենտը՝ բաւականին յայտնի են»: «Н. Вр.»-ն գրում է. «Յայտնի ջութակահար, մեր կոնսերվատորիայի պրոֆ. Յ. Նալբանդեան ահա արդէն 15 տարի շարունակ հաւատարիմ է մնում ամեն տարի իր սեփական համերգը տալու կանոնին: Որչափով ամեն մի արտիստի պարտաւորեցնում է հասարակութեան առաջ, այդ տեսակ համերգները կարելի է անուանել «հրապարակային քննութիւն», ուր կարելի է դատել արտիստի՝ Աստուծուց շնորհված իր շնորհքը աշխատեցնելու մասին: Չէ դադարում աշխատելուց և Նալբանդեանը: Իւրաքանչիւր նրա համերգը վկայում է, որ արտիստը գեղարուեստական արդիւնաւոր աշխատանք է թափել իր արուեստի այս կամ այն կողմը կատարելագործելու: Նրա ջութակի տոնը, նախկին ջերմութեան հետ միասին, ստացել է ինչ-որ բիւրեղութիւն, որ երբեմն յիշեցնում է Սարասատէի կամ թէ մեզ ժամանակակից նոյնպէս սպանացի Խուան Մանէնի խաղից հնչիւնը»:

— Ինչպէս լսում ենք, հայկական հետևեալ հերթական ներկայացումը տեղի կունենայ Արտիստական թատրոնում յունվարի 9-ին, հինգշաբթի օր: Առաջին անգամ կը ներկայացվի Ժուլավսկու «Էրօս և Պսիխէա» յայտնի պիէսը, որի համար տեսնվում են յատուկ պատրաստութիւններ:

— Ժողովրդական Տանը հայկական հերթական ներկայացումը նշանակված է յունվարի 2-ին: Կը ներկայացվի տ. Սիրանոյշի բարեհաճ մասնակցութեամբ «Անյայտ կինը»:

— Ինչպէս լսում ենք, Հ. Դրամատիկական Ընկերութիւնը պատրաստութիւններ է տեսնում Մեծ-Պասին կազմակերպելու մի շարք գաստրոլ-ներկայացումներ դերասանուհի օր. Ի. Քալանթարի մասնակցութեամբ:

— Ինչպէս մեզ հաղորդում են, Մոսկվայի Գեղարուեստական թատրոնի բեմադրական յանձնաժողովը հաւանութիւն է տուել Շանթի «Հին Աստուածներ» պիէսին, և առաջիկայում, իբրև փորձ, ներկայացվելու է մեծ թատրոններից մէկում:

— Այսօր Արքունական թատրոնում ցերեկով կը տրվի «Ռուսլան և Լիւդմիլլա» օպերան, իսկ երեկոյեան՝ Օլխովսկու բենեֆիսի առիթով «Տրավիատա»:

— Արտիստական թատրոնում ցերեկով կը տրվի «Дворянское гнѣздо»-ն, իսկ երեկոյեան՝ «Խանդը»:

— Այսօր քաղաքային հոգեկան հիւանդների հիւանդանոցում լինելու է տօնածառ:

ՄԱՄՈՒԼ

Քանիցս մատնանշել ենք, որ ամեն անգամ, երբ «Մշակի» մէջ տպվում է մի յօդուած, քննադատող Դաշնակցութիւն կուսակցութեան որևէ արարքը կամ այս և այն դաշնակցականի որևէ վատ գործերը, «Հորիզոնը» անմիջապէս կատաղութեան նշաններ է ցոյց տալիս և բերանը լի փրփուրով… հայհոյութիւններով սկսում է յարձակվել «Մշակի» դէմ, պատասխանելով ոչ ըստ էութեան, այլ կրկնելով շարունակ իր ժանգոտած, բթացած զէնքերի հարուածները… Եւ «դաւաճիր, անամօթ, խաղերի որդ, բուր-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

II

Հայ մամուլի լուրջ յօդուածների երկրորդ մեղադրանքն էր, թէ ինչու Կ. Պոլսի խնամակալութիւնը Խարբերդի փոխարէն ընտրեց Սեբաստիա (Սըվազ) քաղաքը իբր վերջնական հաստատատեղի Սանասարեան վարժարանի: Ահա «Կենայր» այս մեղադրանքը բանաձեւած է «Մշակի» այս տարվայ սեպտ. 26-ի №-ում հետևեալ կերպով. «Միակ և լուրջ առարկութիւնը, որի վրա կանգնած կարելի է մեղադրել խնամակալութիւնը, ոչ թէ դպրոցը Էրզրումից հանելն է, այլ՝ որոշումն է՝ դպրոցը Սեբաստիա տեղափոխելու, որ մի սխալ և ձախող քայլ է: Սեբաստիան հայկական նահանգների կենտրոն չէ: Հայաստանցի պատանին չը պիտի կարողանայ օգտվել նրանից այնպէս, ինչպէս կարող պիտի լինէր, եթէ վարժարանը հաստատվէր Մեծ-Հայքում: Չը հաշւած Վանի Երամեան վարժարանը՝ բուն Հայաստանի գաւառներում չը կայ ոչ մի միջնակարգ դպրոց. այստեղ տիրում է կատարեալ ամայութի՜ւն… Եւ այդ կերպ Կ. Պոլսի խնամակալութիւնը փոքր չարիքը դարմանելու տեղ՝ գործեց աւելի մեծ չարիք» (ընդգծումը իմն է):

Անցեալ սեպտեմբեր ամսի վերջերին ինքս էլ մասամբ համակարծիք էի այդ մտքին, որովհետև ինձ համար բոլորովին պարզ չէին Սեբաստիա փոխադրելու շարժառիթները, և ինքս ինձ հարցնում էի՝ միթէ սա մի լոկ «կամակորութիւն է» խնամակալութեան կողմից, ինչպէս կարծում է «Մշակի» յօդուածագիրը…

Մտաբերում էի այն մեծամեծ ծառայութիւնները, որ խնամակալութիւնը մատուցել է վարժարանին: 30 տարի շարունակ պահպանելով այդ հաստատութիւնը միջնակարգ ուսման բարձրութեան վրա՝ տարեկան 35—40 հազար րուբլի ծախսելով՝ այնու ամենայնիւ խնամակալութիւնը կտակարարների թողած սկզբնական գումարը այսօր հասցրած է մի հսկայական դրամագլխի, որ սկզբնականի կրկնապատիկը կարելի է հաշւել: Միայն Սիրքէճի խանի գնումը Կ. Պոլսում (այժմ կոչվում է Սանասար խան) տալիս է վարժարանին տարեկան եկամուտ մօտաւորապէս 29—30 հազար րուբլի (3170 օսմ. լիրա), ասել է թէ գնման վճարին տալիս է 9%, մինչդեռ դըպրոցի արժեթղթերի տոկոսն է $4\frac{1}{2}$%:

Հիմնադրից, Կ. Եզեանից և սրա մօրաքրոջից կտակված գումարները, որ կազմում են Պետերբուրգի պետական բանկում Սանասարեան ինստիտուտի անձեռնմխելի դրամագլուխը, վերջին տարիները աւելանում է շահը շահի վրա գալով, քանի որ Սանասար խանի և միւս կալուածների զուտ հասոյթը վարժարանի ներքին եկամուտների հետ բաւականացնում է վարժարանի այժմեան բոլոր ծախքերը, առանց դիպչելու արժեթղթերի տոկոսներին (բացի 10%-ի, որ գնում է բարձր ուսմամբ մասնագէտ վարժապետներ պատրաստելու, և մնացեալը կը դիզվի վարժարանի շինութիւնը ի կատար ածելու համար): Վարժարանը ունեցել է արհեստանոց, յետոյ՝ ուսուցչանոց (գաւառական դպրոցների համար), գիւղատնտեսական բաժին, գրադարան-թանգարան, ֆիզիկօ-քիմիական աշխատարան (լաբորատորիա), աշակերտական երաժշտական ֆանֆար, լայն ծաւալով լողարան, չմշկավայր և այլն: Այս ամենը իրագործել շատ դժուար կը լինէր տեղական հոգաբարձութեան համար, եթէ վերևից մշտապէս չը նպաստէր խնամակալութիւնը, ամեն միջոց հայթայթելով մայրաքաղաքից: Մանաւանդ շատ հոգսեր ունեցած էր խնամակալութիւնը անշարժ կալուածների վրա, Կ. Պոլսի Ֆէրի գիւղի, Սանասար խանի գնման և կառավարութեան համար: Մինչև Էրզրումի մօտ Աղուերանի ընդարձակ ագարակի տիրապետութեան խառնակ վիճակը պարզելու համար (որ ըստ կանոնադրութեան տեղական հոգաբարձութեան պարտքն էր) խնամակալութեան նախագահ Նորատունկեան էֆ. քանի-քանի ընդհարումներ ունեցած է Թիւրքական վարչական մարմինների հետ, մինչև որ վերջերս հաղիւ-հաղ նա աջողեց նրանց սովորական դանդաղկոտութիւնը և շահամոլութիւնը յաղթահարել և ագարակը ազատել անիրաւ տիրապետողների ճանկերից: Խնամակալութիւնը սակաւ հոգսեր չէր ունեցած սուլթան Համիդի արհաւիրքների ժամանակ, երբ հայկական հաստատութիւնները մէկը միւսի ետևից անխնայաբար տապալվում էին, կանգուն և անձեռնմխելի պահպանելու Սանասարեան դպրոցը…

Ի մի բան, որքան ես լսել էի հանգուցեալ Կ. Եզեանից, որքան ինքս ուսումնասիրում էի վարժարանի պօլսական խնամակալութեան գործունէութիւնը, այնքան աւելի հաստատ էր դառնում համոզումս, թէ խնամակալութիւնը միշտ ջանքեր է թափել Սանասարեան վարժարանը պահպանել իբրև լուսաւոր փարոս բուն հայ նահանգների համար, և սրանց իսկ կարիքներին և բարերարների աւանդների համեմատ առաջ տանել այդ հաստատութիւնը:

Ինչպէս I յօդուածում պարզեցի խնամակալութեան կողմից այդ կարիքներին և աւանդներին անշեղ հետևելու մի նոր ակտն էր, ըստ իս, վարժարանի փակումը Էրզրումում, երբ այդ քաղաքի մթնոլորտը վարժարանի բուն նպատակին հակառակ պայմաններ ստեղծեց…

Այս ամենից յետոյ անշուշտ ինձ էլ զարմանալի էր թւում խնամակալութեան քայլը՝ վարժարանը Սըվազ տեղափոխելու, երբ որ հանգուցեալ բարերարները — Սանասարեան և Եզեան — տեղափոխութեան համար ի նկատի ունէին Մեծ-Հայքի կենտրոն Խարբերդը: Դարձեալ ինքս ինձ հարցնում էի՝ միթէ առանց հիմնաւոր ու լուրջ պատճառների, նկարագրած բարեխղճութեամբ և հոգատարութեամբ մի խնամակալութիւն կարող էր իրան թոյլ տալ կամակորութեամբ այդ տեսակ շեղումն…

Հէնց այս հարցերս ինձ համար պարզվեց, որ նախ քան իմ կողմից էլ մեղադրանք և դատավճիռ արձակելը խնամակալութեան հասցէին, պարտք է ուրեմն՝ նախապէս տեղեկանալ ճիշդ աղբիւրից, նոր որոշման իսկական պատճառներին կամ շարժառիթներին, հետևելով լատինական առածին, audiatur et altera pars!

Այդ միջոցում ես լուր ստացայ Կիսլովոդսկում, թէ խնամակալութեան նախագահ Գաբ. էֆ. Նորատունկեան Հանքային Ջրերից վերադառնալու է Պարիզ աշնան ամիսներն այստեղ անցնելու: Քանի որ հաւաստի էի, թէ Պարիզում Գաբրիէլ էֆէնդիի հետ տեսնվելու ենք, որոշեցի յետաձգել I յօդուածիս տպագրութիւնը, մինչև որ կարողանամ պարզել և այս երկրորդ հարցը:

Այստեղի մեր տեսակցութիւնների ժամանակ բնականաբար հետաքրքրուած եղայ Խարբերդի և Սեբաստիայի խնդրով. և ահա ինչ բացատրութիւններ ստացայ բուն աղբիւրից՝ Գ. էֆ. Նորատունկեանից:

1) Բարերարի կտակով նախատեսված վարժարանի տեղափոխութեան տրամադրութիւնն է Հին Հայաստանի սահմաններում ընտրել նոր տեղ: Այդ չէ նշանակում խտրութիւն դնել Մեծ և Փոքր Հայքի մէջ:

Արդ՝ ամեն կասկածից դուրս է, թէ Սեբաստիան (այժմեան Սըվազը) Հայաստանի արևմտեան կողմի նշանաւոր քաղաքն է. Սեբաստիայի գաւառը ինչպէս հնումն, նոյնպէս և այժմ հայաշատ գաւառներից մէկն է:

2) Տեղափոխութեան համար մի ժամանակ Խարբերդի անունը յիշվելը ոչ թէ բարերարների կողմից է եղած, այլ՝ խնամակալութեան, և յատկապէս Գ. էֆ. Նորատունկեանի ցուցումով, որովհետև այն ժամանակ, 23 տարի առաջ, սուլթան Համիդի օրով ուրիշ տեղի համար իրադէ ձեռք բերելը գրեթէ անհնար էր, իսկ Խարբերդի համար կարելի էր. ահա թէ ինչու. Խարբերդում վաղուցվանից հաստատված է ամերիկական միսիօնէրների միջնակարգ կօլլէժ. Աբդուլ-Համիդը հակառակ էր, որ հայ պատանիները մտնեն այդ կօլլէժները. ուստի հայ վարժարանի այդտեղ տեղափոխվելուն, իբրև հակակշիռ միսիօնէրական կօլլէժին, սուլթանը համաձայն էր և իրադէի հրաման կը տար, իսկ Էրզրումը նկատված էր իբր ժամանակաւոր վարժարանատեղի, մինչև Խարբերդի մէջ իբր շինութեան սկսելը:

3) Հանգուցեալ հիմնադիրը և կտակակատար Եզեանը տեղափոխութեան խնդիրը հեռաւոր ապագայի գործ համարելով, երբ ժամանակի դէպքերին համեմատ փոփոխելի հանգամանք, երբեք Խարբերդին բացարձակ նշանակութիւն չեն տուած և կտակով ցոյց տուած են միայն ընդհանրապէս Հին-Հայաստանի սահմանները, որոնց մէջ ապագայ տեղի ընտրութիւնը թողված է կտակակատարների, հետևաբար՝ խնամակալութեան իրաւասութեանը: Թիւրքական սահմանադրութեան օրով՝ այժմ այս կամ այն քաղաքի ընտրութեան ազատութիւն ունենալով, խնամակալութիւնը հետևեալ հիմունքներով նախադասելի է համարել Սեբաստիան:

4) Խարբերդ քաղաքը գտնվում է Թիւրքահայաստանի մի յետ ընկած անկիւնում, որը չէ ունեցել և դեռ երկար ժամանակ դժուար թէ ունենայ, այսպէս ասած, արտադպրոցական նպաստաւոր միջավայր. քաղաքակիրթ կենցաղավարութեան սովորական պայմաններից զուրկ է. կրթված աշխարհի հետ հաղորդակցութեան ամենամեծ դժուարութիւննե՜ր… Արդ՝ ո՞վ կարող է ուրանալ, թէ մի մեծ վարժարանի համար զանազան գործնական ճիւղերով բարդված, 30 հոգուց աւելի մասնագէտ և բարձր ուսումով պաշտօնեաներ ունենալու կարիքով, արտադպրոցական միջավայրը և հաղորդակցութեանց յարմարութիւնը առաջին և գլխաւոր տեղն են բռնում նրա բարգաւաճման և կանոնաւոր յառաջադիմութեան համար:

Այստեղ փակագծի մէջ պէտք է ասել, որ ամերիկական միսիօնէրական կօլլէժների բանը բոլորովին ուրիշ է. սրանք խուլ տեղեր են փնտռում… Սրանց միակողմանի ուսուցումը, իրանց համեստ ծրագրով, փոքր խմբով էլ կարող են կատարել. մանաւանդ որ յոգնած ույժերին փոխարինող ղրկվում են միշտ նորերը կենտրոնից՝ բիբլիական ընկերութիւնից, իբր ուխտեալ առաքեալներ և այլն:

5) Սեբաստիան անկասկած աւելի նպաստաւոր պայմաններ ունի մի բազմաճիւղանի (պօլիտեխնիկ) միջնակարգ դպրոցի համար և տարէ-տարի աւելի ևս ունենալու է: Ահա թէ ինչու. խնամակալութիւնը նախատեսել էր, թէ Սըվազը վաղ թէ ուշ պիտի միացվի Սև-ծովի Սամսոն նաւահանգստին. այսօր հաստատվում է, որ այդ յոյսը առաջիկայ երկու տարվայ ընթացքում իսկ կարող է իրագործվել Ֆրանսիային տրված կոնցեսիայով: Սամսոնից երկաթեայ գիծը գալով Սեբաստիա՝ այստեղից

ժուռնների առաջ չմինք ծռող» փողոցային հայհոյանքները թափվում են նրա հայհոյարանութեան տառատեան եղջիւրից։

Այս անգամ ևս «Մշակի» մէջ տպված մեր Սամարղանդի թղթակից Ա. Ց. Մուրադեանի—որին «Հորիզոնը» դաղված սիրտը հովացնելու համար «ինչ որ մի ոմն Ա. Ց. Մուրադեան» է անուանում—յօդուածն է կատաղութեան բացիլներ ներարկել «Հորիզոնի» մէջ։ Առանց ամենափոքր փաստացի հերքումը անգամ տալու Մուրադեանի ասածների դէմ, «Հորիզոնը» ասում է, որ «Մշակի» նպատակն է խռովութիւններ սերմանել Թիւրքահայութեան մէջ, որ գիտակից տարրերը (իմա դաշնակցական շարքերը) այլևս չեն հաւատում «Մշակին», որ «Մշակը» զբաղված է իր գոյութիւնը քաշ տալու հոգսով և այլն, և այլն։ Վերջում միայն զգալով, որ այնու ամենայնիւ որևէ փաստ ի հերքումն Դաշնակցութեան վրա բարդված մեղադրանքների պէտք է բերել, «Հորիզոնը» մատնացոյց է լինում «Баку» թերթի մէջ տպված մի թղթակցութեան վրա, ուր ասված է, թէ «ներկայումս պատրիարքարանը, քաղաքական կուսակցութիւնները և հայութեան բոլոր դասերը վճռել են բօյկօտի ենթարկել պարլամենտական ընտրութիւնները»։

Եւ սա «Հորիզոնը» փաստ է համարում հերքելու համար այն ծանր մեղադրանքը, թէ Դաշնակցութիւնը սեպարատ բանակցութիւններ է վարել երիտասարդ-Թիւրքական կառավարութեան հետ հայկական ռէֆօրմների ծրագրի վերաբերմամբ, որի պատճառով մենք և մեզանից առաջ օտարազգի լուրջ թերթեր իրաւամբ դատապարտեցինք նրա այդ վարմունքը, որակելով իբրև դաւաճանութիւն ազգային շահերի դէմ։

Մենք դեռ մնում ենք մեր այդ համոզման մէջ, որովհետև դեռ մինչև այսօր որևէ լուրջ հերքումն չը տեսանք, որ իրաւունք համարէինք մեզ փոխել մեր կարծիքը։

Բացատրենք մեր ասածը։

Մեղադրանքը, թէ Դաշնակցութիւն կոչված հայ քաղաքական կուսակցութիւնը սեպարատ, անջատողական բանակցութիւններ է վարում երիտասարդ-Թիւրքական կառավարութեան հետ հայկական ռէֆօրմների մասին, արել ենք ոչ թէ մենք, այլ ուրիշները, որոնք հիմնվել են պաշտօնական աղբիւրների վրա. Թիւրքաց ներքին գործերի մինիստր Թալէաթ-բէյն է պաշտօնապէս յայտնել Կ. Պոլսի գերմանական և ռուսական դեսպաններին, թէ ինքն բանակցութիւնների մէջ է Դաշնակցութեան հետ։ Մինչև այսօր Դաշնակցութիւնը դեռ պաշտօնապէս հրապարակ չեկաւ հերքելու Թալէաթ-բէյի այդ յայտարարութիւնը, ոչ ևս խնդրեց Թալէաթ-բէյին յայտարարելու, թէ ինքն սխալված է։ Նրա տեղ «Հորիզոնն» է միջից կէս լինում հաւատացնելու, թէ այդպիսի բան տեղի չէ ունեցել և այդ անում է շատ անշնորհք կերպով, հայհոյելով միայն և իր հայհոյանքների մէջ խառնելով ни къ селу, ни къ городу և՛ Միլեանին, և՛ Մ. Քալանթարեանին, և Արզումանեաններին, իբրև բուրժուաների, լռելով, ի հարկէ, Հ. Մելիքեանի մասին, նոյնպէս պատկանող այդ բուրժուաների դասին, բայց որի առաջ «Հորիզոնի» խմբագիրները իրանց գոյութիւնը քաշ տալու համար ստիպված են լռել և լակէյների դեր կատարել։

«Հորիզոնը» մոռանում է, որ հէնց ինքն, դեռ մի քանի օր առաջ խոստովանեց, որ Դաշնակցութիւնը բանակցութիւններ է վարել և վարում է Թիւրքաց կառավարութեան հետ հողային և մուհաջիրների խնդիրների առիթով. իսկ չէ՞ որ այդ երկու կարևոր խնդիրները ամբողջովին մտնում են հայկական ռէֆօրմների ծրագրի մէջ։ Ուրեմն ինչպէ՞ս է համարձակվում «Հորիզոնը» այդքան անամօթ կերպով հերքել մի բան, որ ինքն է խոստովանել, և ուրիշներին մեղադրել ամօթ չունենալու մէջ։ Այդ առաջին։ Երկրորդ՝ եթէ նոյն իսկ Դաշնակցութիւնը ինքն պաշտօնապէս յայտարարէ, թէ ինքն սեպարատ բանակցութիւններ չէ վարել, մենք չենք կարող հաւատալ այն պարզ պատճառով, որ Դաշնակցութիւնը երբեմն սուտ հերքումներ է տպել և այդ վարմունքը համարել է տակտիկա։ Եթէ «Հորիզոնը» կամենայ, մենք առաջ կը բերենք այդպիսի դէպքեր, բայց կասենք այն ժամանակ. Tu l'as voulu, Georges Dandin. «Դու ինքդ կամեցար, Ժորժ Դանտէն»։ Միակ հերքումը, որ ընդունելի կը լինի և վաւերական—Թալէաթ-բէյի յայտարարութիւնը կը լինի, թէ ինքն սխալ յայտարարութիւն է արել դեսպաններին։

Գալով «Հորիզոնի» միւս ստախօսութիւններին, թէ իբր մենք «Ա. Միլեանին, Մ. Քալանթարեանին և Արզումանեանին մեծ բարեգործներ ենք համարում», մենք կը պատասխանենք. դուք յեղաշրջում էք մեր ասածը. մենք նախ, պախարակել ենք, որ հայ հարուստները, կապիտալիստները քիչ են տալիս բարեգործութեան համար. երկրորդ, ասել ենք, որ բարեգործութեան համար տուողները հին սերունդի մարդիկն են՝ Մանթաշեան, Ղուկասեան, Արամեան, Մելիք-Ազարեան, Արզումանեան և այլք. երրորդ, ասել ենք, թէ ամեն անգամ, երբ մի հանգամանքութիւն է տեղի ունենում, միշտ դիմում ենք միևնոյն մարդկանց—Ա. Միլեանին, Մ. Քալանթարեանին և այլն։

Մի՞թէ իրողութիւնները հաստատելը նշանակում է չմինք ծռել բուրժուազիայի առաջ։ Մենք հորիզոնական չենք, որ չմինք ծռենք բուրժուա Հ. Մելիքեանի առաջ, որ, յամենայն դէպս, գոնէ Ա. Միլեանի, Մ. Քալանթարեանի, Ա. Վաչեանի չափ բարեգործական նպատակներով նուէրներ տալու առաքինութիւնը չունի, որպէսզի ձեր չմինք ծռելը նրա առաջ և լակէութիւն անելը արդարանար։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մոսկվա, 7 դեկտ.

«Մշակի» այս տարվայ № 266-ում գետեղված է տեղիցս գրված մի թղթակցութիւն «Դատաստանական դահլիճից» վերնագրով Ց. Թադէոսեան ստորագրութեամբ, որ վերաբերում է իմ՝ Նիկ. Տէր-Մանուէլեանի և Սիմ. Շահ-Նազարեանի հետ ունեցած գործին։ Ց. Թադէոսեանը, որ անձամբ ներկայ էր դատավարութեանը, ուրեմն և ամեն ինչ լաւ լսած պէտք է լինի իր ականջներով, տալիս է այդ գործի՝ ճշմարտութեան հետ հեռաւոր կապ անգամ չը պահպանած նկարագիրը... Նա չակերտների մէջ իբր բառացի բերում է ինձ վերագրված հետևեալ նախադասութիւնը. «Ես վաղուց պատրաստվում էի, վաղուց մտածում էի դրանց (այսինքն՝ Տէր-Մանուէլեանին և Շահ-Նազարեանին վիրաւորել»։ Այդպիսի խօսքեր ես չեմ արտասանել։ Ես բառացի ասացի հետևեալը. «Я не ругался, а высказалъ мое глубокое убѣжденіе въ ихъ (т. е. Теръ-Ман.-а и Шах.-а) моральной физіономіи; я давно думалъ высказаться»։ Այս ամբողջ նախադասութիւնը ես խնդրել էի անցկացնել արձանագրութեան մէջ։ Այժմ ձեռքիս տակ գտնվող և դատաւորի ստորագրութեամբ հաստատված արձանագրութեան մէջ իմ ասածից տեղ է բռնել միայն հետևեալը. «Я высказалъ мое глубокое убѣжденіе въ ихъ моральной физіономіи»։ Իմ ամբողջ ասածի հայերէն թարգմանութիւնը կը լինի. «Ես չեմ հայհոյել, ես արտայայտել եմ իմ խորին համոզմունքը նրանց բարոյական կերպարանքի մասին։ Ես վաղուց մտածում էի իմ կարծիքը յայտնել»)։ Թող ընթերցողը համեմատէ իմ ասածը Ց. Թադէոսեանի գրածի հետ...

Այդ թղթակցութեան մէջ անճանաչելի դարձած ճշմարտութիւնը վերականգնելու նպատակով ես համառօտակի կը նկարագրեմ այն ամենը, ինչ տեղի է ունեցել իմ և պ. պ. Տէր-Մանուէլեանի ու Շահ-Նազարեանի միջև։

Հոկտեմբերի 20-ին Գասպարեան անկելանոցի տարեկան ընդհանուր ժողովն էր։ Ընտրութիւնների ժամանակ վերստուգիչ մասնաժողովի անդամ ընտրվեց պ. Շահ-Նազարեանը։ Կէս ժամից աւելի սկսեցի մտածել, թէ ինչպէս վերաբերվեմ այդ ընտրութեանը, ինչպէս հականերգործեմ նրան։ Ես մտածում էի՝ «Արդեօք չը բարձրացնե՞լ Շահ-Նազարեանի հասարակական բարոյականութեան խնդիրը»։ Նկատի առնելով ժողովի սակաւամարդութիւնը և մի երկու այլ հանգամանք, ես վճռեցի յետաձգել իմ մտադրութեան իրագործումը աւելի յարմար օրվայ։ Ուրեմն՝ վճռեցի չը բողոքել այդ ընտրութեան դէմ։ Քննվում էր անկելանոցի կանոնադրութիւնը փոփոխելու հարցը։ Խօսելու հերթը իմն էր։ Կարիք ու տեղիք կար կանգ առնելու բարոյական այն մթնոլորտի վրա, որ ստեղծվել է վերջին տարիներս այստեղի հայկական գաղութում և որը թոյլ չէ տալիս կատարելու հասարակական ոչ մի գործ։ Հանդիսականները, ըստ երևոյթին, լսում էին մեծ ուշադրութեամբ։ Ինձ ոչ ոք ոչ մի նկատողութիւն չէր անում՝ սկսած նախագահից։ Չը գիտեմ ինչ հասկացան՝ ինձ սկսեցին խանգարել Տէր-Մանուէլեանն ու Շահ-Նազարեանը իրանց անտեղի նկատողութիւններով ու բացատրութիւններով։ Այդ ժամանակ ես դարձայ այդ երկուսին և ասացի, որ մութ մարդկանց անհրաժեշտ է լռել այստեղ, ժողովում։ Մի խօսքով՝ տարիներ մտատանջութեան նիւթ դարձած միտքս բոլորովին յայտնեցի և ասացի, որ բնորոշումս պատրաստ եմ ապացուցանելու փաստերով։ Հետաքրքրական չէ, թէ այդ բանից յետոյ ինչ տեղի ունեցաւ ժողովում։ Պ. Թադէոսեանը իր թղթակցութեան մէջ ասում է, որ «Նախագահը ստիպվում է ժողովից հեռացնել Աբէլեանին»։ Ի հարկէ՝ թղթակցի այս խօսքերի մէջ ևս ճշմարտութեան ակնարկ չը կայ... Նախագահը նոյնիսկ այդպիսի հարց չէ բարձրացնում։

Պ. Տէր-Մանուէլեանը ինձ դատի է կանչում պետական դատարանում, իսկ պ. Շահ-Նազարեանը լուռ է։ Նոյեմբերի 11-ին իմ բարեկամ պ. Ալ. Մեսանրկեանի միջոցով ես պ. պ. Տէր-Մանուէլեանին և Շահ-Նազարեանին միջնորդ դատարան առաջարկեցի։ Այդ երկուսին յայտնելու համար ես պ. Մեսանրկեանին ուղղած նամակում ի միջի այլոց գրում էի. «Ես կարծում եմ, որ պետական դատարանը կամ լաւութիւնը (պ.

...

կակամ տեսակէտից խիստ կարևոր բացատրութիւն-յայտարարութիւնը արտատպել այն թերթերին, որոնք օգտվել են պ. Թադէոսեանի վերոյիշեալ թղթակցութիւնից։

Պօղ. Աբէլեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒՍԱՑԱԾ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔԸ

(Քննական ակնարկ Դաշնակցութիւն կուսակցութեան բլօկի ողբերգական վախճանի առիթով)

II

Մենք ասացինք, որ գաղափարային անաղարտութիւն և սկզբունքային հետևողականութիւն ունեցող ամեն մի կուսակցութիւն իր ըստ ինքեան հասկանալի պարտականութիւնն է համարում՝ գործած որևէ պատասխանատու քայլի համար, եթէ մանաւանդ տարաձայնութիւնների առիթ է տալիս այն, հրապարակական հենմւորված...

[illegible] ... quasi ... [illegible]

... carte blanche ... [illegible]

... «Der Balkankrieg und die deutsche Weltpolitik», Բեռլին, 1912 թ., եր. 19) ... [illegible]

Նրա մեթոդներով, յաջողութիւն տալու նախկին գաղանային ըէժիմի վիշապ-ուրուականին։ Սկսեցին մակեդոնական փորձերը Հայաստանում, դեռ աւելի զարհուրելի չափերով. գոնէ մակեդոն ժողովուրդը գործ ունի միայն կառավարութեան հետ, իսկ հայերը զոհեր են երկու հաւասարապէս վտանգաւոր գամփռների ճիրաններում՝ Թիւրք կառավարութեան և քիւրդական հրոսակային բանդաների։ Սկսեցին վաղեմի հարստահարութիւնները, ալան-թալանը, բռնութիւններն ու բռնաբարումները, մասնակի սպանութիւնները և... վերջապէս՝ երիտասարդ Թիւրք կառավարութեան քաղաքականութեան համիդական կուրսի ապօֆէօզը՝ Ադանայի մասսայական կոտորածը...

Դուք, ընթերցող, որքան հետևել ու ճանաչում էք նուաստիս, նա սենտիմենտալ գրող չէ, բարոյական ցասումով ու նախատինքներով չէ նայում իրերի ընթացքին, այլ միշտ սառն օբյեկտիվիզմին է ուղեցոյց ծառայեցնում իր դիտողութիւններին։ Բայց ներեցէք, խնդրեմ, եթէ այս անգամ մատնեմ ձեզ իմ ըմբռնողութեան անընդունակութիւնը։ Այո, անըմբռնելի ու անբացատրելի է երևի նաև ձեզ համար, ընթերցող, թէ ինչպէս մի կուսակցութիւն բարոյական խիղճ և քաղաքական համարձակութիւն կունենայ՝ շարունակել իր կապերը, իր նախընտրական և պարլամենտական բլօկը պահպանել այն մարմնի հետ, որից կազմված կառավարութեան օրով առաջանայ մասսայական նախճիր այն ժողովրդի դէմ, որին պատկանում է յիշեալ կուսակցութիւնը իր ազգային-հասարակական գոյութեամբ և որի շահերը պաշտպանելու հաւատարմատար է հռչակել իրան։

Ադանայի 30,000 զոհերից յետոյ, 1910 թւականից ի վեր, Դաշնակցութիւնը անխռով ու անշեղօրէն շարունակեց իր բլօկը համիդեան նոր տիպի մարդասպանների հետ մինչև 1913 թ. վերջերը։ Ասացէք խնդրեմ, կարող էք երևակայել կատարված քաղաքական ոճիրի ամբողջ անհեթեթութիւնը։ Կարող էք ցոյց տալ մի ժողովուրդ, մի քաղաքական կուսակցութիւն, մի իրականութիւն, ուր կատարված լինի դէթ հեռաւորապէս նման մի հրէշային դէպք։ Այդ նոյնը կը լինէր, եթէ սպասէինք, որ գերմանական բայխստագում կամ պրուսական լանդտագում լեհական ֆրակցիան (թէև իր կազմով շատ չափաւոր մի մարմին) բլօկի մէջ մտնէր պանգերմանիստական տարրերի (նացիոնալ լիբերալների և գերմ. պահպանողականների) հետ, որոնք սրած ժանիքներով լեհութեան անհետ ձուլման մաքերն են արծարծում շարունակ։ Այդ նոյնը կը լինէր, եթէ սպասէինք, որ գերմանական ընկերա-ռամկավարները շարունակէին իրանց մերթ ընդ մերթ (բայց ոչ երբէք մշտական բլօկով) պարլամենտական աջակցութիւնը բայխստագի վճռական ագատամիտներին, եթէ վերջիններս մի օր ձայն տային յօգուտ որևէ բացառիկ սօցիալիստական օրէնքի՝ ընդդէմ բանւորական դեմօկրատիայի կազմակերպված բանակի։

Սրանք, անշուշտ, օրինակներ են անհամեմատ մեղմ բնաւորութեամբ. բայց դրանք ճիշդ անալօգիաներ են՝ իրանց տրամաբանական իմաստով։

Երեք տարի առաջ Ադանայի ողբերգական կատաստրոֆը վերապրող հայ կուսակցութիւնը՝ այսօր միայն որոշում է կայացնում իր կապերը խզել կատաստրոֆի տխուր հերոսների հետ։

Սա մեր կեանքի բացառիկ այլանդակութիւններից մէկն է, գուցէ ամենաբացառիկը։

Այսքանը այսպէս կոչված՝ «առանձին ազգութիւնների իրաւունքների» մասին։

Մենք պատրաստ ենք, սակայն, առաջին իսկ յարմար առիթին ամենակօնկրետ փաստերով մերկացնել Դաշնակցութեան քաղաքական գործելակերպի անանկութիւնը նաև համապետական ռէֆօրմների հողի վրա Թիւրքիայում։

Մենք ապացուցեցինք կուսակցութեան ազգային-յեղափոխական դաւաճանութիւնը՝ Թիւրքահայ ժողովրդի ազատագրութեան իդէալի դէմ։ Մենք կապացուցանենք նրա սօցիալական դաւաճանութիւնը իր ծրագրում յայտարարվող (երևի միայն մօդայի համար) կարդինալ սկզբունքների դէմ՝ աշխատաւոր (գիւղացիական և բանւորական) ժողովրդի վերաբերմամբ։

Դա բնական արդիւնքն էր այն տխրահռչակ «Kuhhandel»-ի (բլօկի առևտրի), որ 4—5 տարի առաջ տեղի ունեցաւ երիտասարդ-Թիւրքերի և հայ կուսակցական շէֆերի միջև։

Եւ թէև վերջիններս իրանք էլ զգում են այժմ ուշացած գիտակցութեամբ իրանց ամբողջ «նամարդութիւնն» ու «տնաքանդութիւնը», վերյիշելով անցեալի դառն յուսախաբութիւնները, բայց նրանք այն քաջերից չեն, որ հրապարակով խոստովանեն և ընդունեն իրանց քաղաքական յանցանքների այս գերազանցապէս օբյեկտիվ ու անաչառ նկարագիրը։ Կան դեռ, դժբաղդաբար, շատ պաշտօնական և անպաշտօն փաստաբաններ նրանց շարքերում սահմանից ասդին ու անդին, որոնք ընդունակ են սևը սպիտակ և ընդհակառակը պնդելու՝ նոյնիսկ աչք կուրացնող հակառակ տուեալների հանդէպ, եթէ միայն մէջտեղը խոցոտվում է կուսակցական պաշտամունք էգօիզմը։

B. Intimus

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՃԱՐՊԱՅԻՆ ՇՊԱՐԸ

դարձնում է կաշին թաւշի պէս կակուղ ու քնքոյշ և տալիս է նրան թարմ երիտասարդական բնական կոլօրիտ։

Անփոխարինելի է որպէս պարահանդիսային ու սալօնային և առհասարակ թէ ցերեկվայ և թէ երեկոյեան շպար։ Կաշին պահպանում է եղանակի ազդեցութիւնից։

Այդ շպարը հիանալի կերպով կպչում է կաշուն։ Նա պատրաստված է բացառապէս ամենաընտիր հիմնական նիւթերից, որոնք կաշու համար միանգամայն անվնասակար են։

Գնորդները, սեփական շահերն ի նկատի ունենալով, պէտք է հետևեն, որպէսզի գնելուց ստանան իսկական № 4711 ՃԱՐՊԱՅԻՆ ՇՊԱՐ։

դ. 2,14,27) (М. 358735) 5—5

Լոյս է տեսել
ԵՐԳԵՑՈՂ. ՀԱՅԱՍՏԱՆ. և. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
բազմաձայն մշակմամբ Ռ. Ղ.

ՊԱՏԱՐԱԳ (ՑՈՐԴՈՐ)

Քառաձայն խառն և միասեռ խմբերի համար։

Նախափորձ սահմանաթիւ գրատիպ հրատարակութեամբ։

Պարտիտուրան եւրօպական երկ և միատող նոտագրութեամբ ընդարձակ առաջաբան-նախագիտելիքով . . . 1 ր. 25 կ.

Պահեստը՝ Москва, Неглинн. пр. 14. Муз. Торг. «П. Юргенсонъ».

(ու.) 1217. 4—1

Յ. ԴԱՂԲԱՇԵԱՆԻ

Ռուս-հայ լիակատար բառարան, գ. 8 ր.

Հայ-ռուս լիակատար բառարան, գ. 6 ր.

Русская азбука, պատկերազարդ, շքեղ դասագիրք պռօպիսներով հայոց ուսումնարանների համար, գ. 20 կ.։

Գրպանի ռուս-հայ բառարան, բաժանորդագինը 2 ր. 50 կ.

Շուտով տպագրութիւնը կը սկսվի։

Դիմել՝ А. Дагбашяну г. Тифлисъ, Великокняжеская, 69.

1219. 1—1

Առևտրի եւ Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող

Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ

Թիֆլիս, Միխայէլեան պր. 24/4. Տէլէֆօն № 976.

Տալիս են երսեռ անձերին մասնագիտական առևտրական կրթութիւն։ Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ։

Գործնական պարապմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լոնդոնի Pitman և արիզի Pigier գպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում։ Նիւթերն առնվում են բէալ կեանքից։ Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանօնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն, (ամենավատ ձեռքի ուղղումն), արագագրութիւն. բ.) ոչ-պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) Սղագրութիւն. 3) Դակտիլօգրաֆիա (ռեմինգտօն և ուր.) և 4) Առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով։ Զբաղմունքները կատարվում են և զատ-զատ։ Ունկնդիրների թւի շատութեան պատճառով բացվում է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք, որը մանաւանդ յարմար է օտարաքաղաքացիների համար։ Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է։ Պարապմունքների սկիզբը յունվարի 15-ին։ Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը։ Ծրագիրը և կանօնները ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում։ Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշւապահներ, օգնականներ և առևտր. այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից և իրանց ընդունակութեամբ աչքի ընկնողներից։ (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 284 ունկնդիր, որոնցից 53 հոգի իգական սեռից)։

1151. 0—14

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

Նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի։ Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8. Սեմեոնօվսկայա փող., № 18 (Վօրօնցովի արձանի մօտ)։ Բժշկի բնակարան Սեմեոնօվսկայա, № 16.

(չ.ու.կ.) 804. 100—37

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ ՅՕԳՈՒՏ „ՄՇԱԿԻ" ՖՕՆԴԻ

հետևեալ գրքերը.

1) «ՄՇԱԿ» ԵՒ ՀԱՅ ԿԻՆԸ գ. 1 ր.
2) «ՄՇԱԿԻ» ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿԸ կազմեց Լ. Դանիէլեան » — 50 կ.
3) ՀԱՄԱԼԻ ՄԱՍԼԱՀԱԹՆԻՐԸ » — 30 կ.
4) ԿԱՅԵՆԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ, դրամա 5 գ. Ա. Առաքելեանի » — 50 կ.
5) ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ «ՄՇԱԿԻ» («Մշակի» յօբելեանի առիթով «Տարազի» հրատարակած ալմանախ) 1 ր.
6) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I 1 ր.

Վերոյիշեալ հրատարակութիւններից մի-մի օրինակ պահանջողները ճանապարհածախս չեն վճարում։

(2) 10—5

„ԳԻՐ" ԳՐԱԽԱՆՈՒԹՈՒՄ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

Ջիւանի. «Մելիք շահի հէքիաթը»	30 կ.
» «Աշըղ Ղարիբ» »	40 կ.
» «Քեարամ և Ասլի» »	60 կ.
» «Ասմանի և Զէյջանի» »	25 կ.
» «Շահ Իսմայէլ» »	30 կ.
» «Արշալոյս և Լուսաբերիկ»	30 կ.
» «Ջիւանու երգերը» » 1 ր.	20 կ.
Ճաղարբէգեան. «Սասունցի Դաւիթ»	20 կ.
Փրդուսի. «Ռոստամ և Սօհրաբ»	60 կ.
Բարխուդարեանց. «Բարոյական առածներ»	20 կ.
Չիլթունի. «Լէյլի-Մէջլում»	10 կ.
Ջամալեան. «Քիւրդ օղլու հէքիաթը»	25 կ.
» «Քոռօղլու հէքիաթը» 2 հատ.	60 կ.
» «Հասան փաշայի հէքիաթը»	25 կ.
» «Շիրին և Ֆարհատ» »	30 կ.
» «Լէյլի և Մաճնուն»	30 կ.
«Դահար Միրզայի և Զօհրա խանումի»	30 կ.
«Աշըղ Ղարիբ և Շահ Սանամ» (Թուրքերէն երգերով)	40 կ.
«Շահ-Իսմայէլ» Թուրք. երգերով	30 կ.
«Ծաղկեփունջ» երգարան	50 կ.
«Արևան ձայներ» »	50 կ.
«Վիրաւոր բլբուլ» »	45 կ.
«Ազա Նազար» (հէքիաթ)	10 կ.
«Ծիծաղի ակձոր» անեկդ. ժողովածու	20 կ.
«Մօլլա-Նասր-Էդդին» » »	25 կ.
«Ծաղրածու» » »	50 կ.
«Ծիծաղաբեր» » »	30 կ.
«Տատրակ Տարօնոյ», երգարան	60 կ.

Լոյս տեսաւ 1913 թ. գրացուցակը։

Դիմել՝ Тифлисъ, книж. магазинъ «ГИРЪ».

(կ.) 1218. 2—1

Առևտր. դպրոց (ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՎ) և Հաշւապահական կուրսեր

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՋԱՔ. ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ

Ընդունելութիւնը և զբաղմունքների սկիզբը դպրոցում յունվ. 8-ից—առ. ժամը $8^1/_2$-ից մինչև ցեր. ժ. 2-ը. իսկ կուրսերում՝ յունվ. 15-ից—առաջին խմբի հետ՝ ժամը $2^1/_2$-ից մինչև 5-ը երեկ., երկրորդ խմբի հետ՝ ժ. $7^1/_2$-ից մինչև 10-ը երեկ.: Վաճառվում են դասագրքեր՝ ՍՈՎՈՐԵԼՈՒ ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ ԱՌԱՆՑ ՈՒՍՈՒՑՉԻ։ Միխայլօվսկի պր. № 17.

(օ. մ.) 1213. 10—2

ԲԱՑՎԱԾ Է 1914 ԹՒԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍ

Պատկերազարդ երկշաբաթաթերթի (հրատարակութիւն 6-րորդ տարի)

Առաջիկայ 1914 թւից «Գիւղատնտեսը» դառնում է Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական Ընկ.-եան հրատարակութիւն եւ նրա օրգանը։

«Գիւղատնտես»-ում աշխատակցում են մեր գիւղատնտես մասնագէտները, զեմսկի ագրօնոմները, ինստրուկտորները, կօօպերատիվ ընկերութիւնների ներկայացուցիչները և գիւղատնտեսական կեանքին մօտիկ անձինք։

ԲԱԺՆԵԳԻՆԸ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ		ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՑ ԴՈՒՐՍ	
Տարեկան . . .	3 ռուբլի	Տարեկան . . .	12 ֆրանկ
Կէս տարին . . .	1 ր. 50 կ.	Կէս տարին . . .	6 «

Հասցէն՝ Тифлисъ, въ редакцію «Гюхатнтесъ», контора Армянск. Сельскохоз. О-ва, уг. Нерсисянъ и Баронск. ул. կամ Tiflis, Rédaction du journal «Gughatntesse».

(չ. ու. կ.) 1184. 5—5

ՄԱՐՄԱՐԵՂԷՆԻ եւ ՄՕԶԱՅԻԿԻ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱ-ԱՆԴՐԻԱԳՈՐԾԱԿԱՆ և ՄՕՆՈՒՄԷՆՏԱԼ-ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ

Ա. ՐԻՑՑԻ

Թիֆլիս, Նիկոլաեւսկայա փող., սեփ. տ. № 158. տէլէֆօն 16—38.

Ընդունվում են պատուէրներ վերոյիշեալ աշխատանքների, նոյնպէս և ՄԱՐՄԱՐԵԱՅ-ԲՐՕՆԶԵԱՅ ՖԻԳՈՒՐՆԵՐԻ, ԿԻՍԱՆԴՐԻՆԵՐԻ և ԲԱՐԵԼԻԷՖՆԵՐԻ համար, որպիսի պատուէրները կատարում ենք առանց կանխավճարի։ Կան մեծ քանակութեամբ գանազան ձևերի մահարձաններ մարմարից, լաբրադորից և այլ քարերից պատրաստված։

(չ.ու.կ.) 1150. 10—7

Առևտրի եւ Արդիւնաբեր. Մինիստր. իրաւասութեան ներքոյ գտնվող

ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ (ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ)

Ր. Զ. ՌՕՄԱՆԵԱՆԻ

(Հիմնված 1908 թ.)

Թիֆլիս, Չերքէզօվսկայա փողոց (Աճալսկայա), № 47, տրամվ. կայ. մօտ, III հաշտարար Դատար. մօտիկ։ Դասընթացքներ 5-ամսեայ, ամենօրեայ պարապմունքներով։

Պարապմունքների սկիզբը յունվարի 2-ից 1914 թ.

Դասընթացքներում պատրաստվում են երկսեռ անձեր արդիւնաբերական և ֆինանսական հիմնարկութիւնների համար, աւանդվում է առևտրական մասնագիտութիւն հաշւապահական և պատր. գիտումն. վերաբերեալ։ Հաշւապահութեան և թղթակցութիւնների վերաբերեալ գործնական պարապմունքները տեղի ունին դասընթացքներին կից յատուկ գրասենեակում՝ մայրաքաղաքների կուրսերի օրինակով, պարզ, բէալ կեանքից առնված նիւթերով (առևտր. դօկումէնտներով և այլ ձևերով) և բարդ ձևակերպութիւնների՝ ինչպէս ընդհանուր-առևտրական, նոյնպէս և բանկային հաշւապահութեան միամեայ պարտադիր վարումով։ Պարտադիր առարկաներն են. 1) ա. Հաշւապահութիւն—պարզ, իտալական կրկնակի, գերմ., ամերիկ., ֆրանս., անգլ., կամէրային և ռուս. երրեակ (ամեն մի սիստէմ անցնվում է գործն. աշխատանքի օրինակներով), բ. Հաշւապահութիւն—ընդհ.-առևտր., ֆաբրիկային, գործարանային, բանկային, փոխատու-խնայող. և վարկային ընկ., նաւթարդիւնաբեր., նաւթա-գործար. և ապահովագր.: ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐՏԱՅԻՆ ՍԻՍՏԷՄ։ 2) Առևտրական թւաբանութիւն։ 3) Առևտրական իրաւունք։ 4) Մուրհակային իրաւունք։ 5) Առևտր. թղթակցութիւն (տեսական և գործն.)։ 6) Թւաբան. համրիչի վրա (առևտր. և մաթեմատ. գործող. համրիչի վրա նորագոյն հնար ձևով)։ 7) Գեղագրութիւն (ուղղումն և վերամշակումն ամենավատ ձեռագրի)։ Ոչ-պարտադիր առարկաներ. 8) Քաղաքատնտեսութիւն։ 9) Սղագրութիւն։ 10) Ռէմինգտօնի վրա գրել։ 11) Ռուսաց լեզու։ 12) Թւաբանութիւն։ Դասատուներ են հրաւիրված մասնագէտներ բարձրագոյն համալս. կրթութեամբ։ Ունկնդիրների և ունկնդրուհիների ընդունելութիւնն ամեն օր կուրսերի գրասենեակում, առ. ժ. 10-ից մինչև ցեր. ժամը 3-ը և երեկ. ժ. 5—8-ը։ Կանօնադրութիւնը և ծրագիրը ուղարկվում են ձրիաբար։

(օ.մ.) 1110. 0—11

2 ՏԱՐԻ — ԲԱՑՎԱԾ Է 1914 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ — 2 ՏԱՐԻ

ՆՈՐ ՀՕՍԱՆՔ

Գրական, գիտական, հասարակական և քաղաքական ԱՄՍԱԳԻՐ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ		ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ	
Տարեկան . . .	7 ր.	Տարեկան . . .	24 Ֆր.
Կէս տարվան . . .	4 ր.	Կէս տարվան . . .	15 »
Երեք ամիսը . . .	2 ր. 25 կ.	Երեք ամիսը . . .	8 »

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԸ 80 Կ. ԿԱՄ 3 ՖՐ.

Ամսագիրը լոյս կը տեսնի նոյն ուղղութեամբ և աշխատակիցների նոյն կազմով։ Այս տարվայ վերջին միացեալ համարը բաղկացած է աւելի քան 25 տպագրական մեծադիր թերթից և լոյս կը տեսնի դեկտեմբերի վերջերը։

1914 թ. № 1-ը լոյս կը տեսնի յունվարի 20-ին։

Ապառիկ բաժանորդագրութիւն չէ ընդունվում։

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція «НОРЪ ОСАНКЪ», Сергіевская, № 14, կամ Tiflis (Caucase) Rédaction de la revue «Nor Ossank»

(կ. չ. ու.) 1187. 5—4

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный